

Overleven op een gifbelt vol hongerenden

Appel in de vroege ochtend. 275 nummers worden afgeroepen in kamp Schkopau, op 17 juli 1944. Nummers, want namen mag niemand dragen. De geroepen zijn in de ogen van hun bewakers geen mensen meer, maar 'onderkruipfels en regenwormen', zoals een van hen het in zijn dagboek zal schrijven.

De geroepen verschijnen haastig, want zelfs de minste vertraging levert een barbaars pak slaag op, weten ze al van de gang van zaken in Kamp Amersfoort. De gevangenen uit Beverwijk, Sliedrecht en Groningen worden weer op transport gesteld. Naar De Kippe, een door de SS bewaakt kamp op een chemische vuilnisbelt, dat drie maanden hun 'thuis' zal zijn.

Onder de 275 gevangenen bevinden zich 96 ex-gijzelaars uit Beverwijk en Velsen-Noord. Per trein worden ze naar het fabrieksterrein van de Aktiengesellschaft Sächsische Werke (ASW) gebracht, waarna ze nog ongeveer vier kilometer moeten lopen naar hun nieuwe onderkomen. Eenmaal daar aangekomen, schrikken de gevangenen zich rot. Want een kamp zoals Schkopau is er niet. Er is op een heuvel van circa tien meter hoog, aan de voet van een chemische afvalberg die nog twee keer zo hoog is, een open plek, en dat is het kamp. Op die open plek liggen wat omgehakte boomstammetjes en chemisch afval van de alomtegenwoordige bruinkoolindustrie. Ze moeten hier hun eigen kamp bouwen, krijgen ze van de bewakers te horen.

Latrine

Ook moeten ze een latrine graven. Boven deze kuil, die als wc

SS begraaft zieke levend

Van één gevangene van de Kippe is bekend dat hij levend is begraven. Niet in het kamp zelf, maar op de ASW-fabriek waar hij tewerk was gesteld. Meindert Marinus van Kal heet dit slachtoffer. Hij is ziek en kan niet werken. Kees Blokland, gevangene uit Sliedrecht, beschrijft hoe dwangarbeiders in dit speciale strafcommando de zieke Van Kal op last van de Gestapo moeten begraven terwijl hij nog leeft. Een gebeurtenis die ook door diverse Beverwijkse gevangenen is gezien.

Water, brood en koolblad

Een bak lauwwater met daarin een drijvend koolblad. Dat is het eten, plus een minuscuul stukje brood. De gevangenen krijgen alleen 's avonds eten. Ze huilen letterlijk van de honger en vallen razendsnel ongezond veel kilo's af. Gezonde jongemannen raken in enkele weken bijna de helft van hun lichaamsgewicht kwijt. De loodzware arbeid, de stress, de luizen die het bloed zuigen van de gevangenen, de compleet afwezige hygiëne en de voortdurende lijfstraffen breken hen op.

voor het hele kamp dienst doet, wordt een boomstam gelegd waar ze op moeten zitten. Moeizaam balancerend doen de gevangenen daar voor het zicht van het hele kamp hun behoefte. Wat sommigen aanvankelijk tegenstaat, maar gaandeweg raken ze zo afgestompt dat het ze niet meer interesseert. Tot slot moeten ze een prikkeldraadversperring rondom het kamp bouwen.

De gevangenen krijgen de instructie om tentjes voor zichzelf te bouwen. Enkele staan er al, als voorbeeld. Het zijn zeer eenvoudige onderkomens van hardboard. De onderdelen samenstellen tot een rond 'eskimohutje', zoals sommigen het betitelen, is een klus waar ze geruime tijd mee bezig zijn, en sommigen zijn niet voor donker klaar, zodat ze moeten slapen in een tentje van een andere groep die wel klaar is met de bouw. Mudjevol zijn die tentjes. De gevangenen hebben hun houten koffers tegen de wand gezet en slapen met hun voeten naar het midden van de cirkel. Ze liggen op een dun laagje stro.

Tropische regenbui

De Kippe ligt in een soort kuil onder een hogere heuvel. Regenbuien zorgen ervoor dat het kamp regelmatig volledig blank komt te staan. Frans Hommes: „Het kamp lag in een dal. Bij zware regenval bleef het water in het dal staan, waar we dan tot aan onze buiken moesten doorwaden. Reservetentje om ons te verschonen hadden we niet, dus je was gedwongen in de natte en vuile kleding te blijven lopen. Er was één kraan, doch deze was een eind van het kamp verwijderd en hieruit kwam alleen wat roestig water.”

Opgang van de Kippe (1969). Hier lag vroeger een soort trap van boomstammen.

Groninger Van Olm beschrijft de gevolgen van een 'tropische regenbui' boven het kamp. „Het water kolkte in stromen bij De Kippe omlaag en laat brede sporen in de zachte bodem achter, alles wat er loszit met zich mee sleurend. Het is een geluk dat wij toevallig niet op de fabriek zitten, want dan was er van ons kamp niets overgeble-

ven. In allerijl worden er geulen gegraven om het regenwater niet door, maar om onze hutten te leiden.” Hierbij worden de gevangenen geholpen door de kampcommandant. „Degene die het hardst werkt en een voorbeeld voor ons allen. Gravend als een slootgraver met alleen een sportbroekje aan inspireert hij ons allen. Ons kamp

'Hans en Grietje' krijgen ongenadige straf na mislukte ontsnapping uit kamp De Kippe

Jezelf in de stront van 900 medegevangenen werpen

'Hinlegen! Aufstehen!' Jezelf op de grond werpen en weer opstaan, tot uitputting volgt. Dat is op zich al een vreselijke straf voor een uitgehongerde gevangene, maar op De Kippe heeft de SS nog wat 'leukers' bedacht. De gestrafte moet dit 'hinlegen' in de latrine doen, met daarin de drek van 900 medegevangenen.

Die uitwerpselen zijn ook nog aangevuld met bloed en maden, van de talloze gevangenen die bloediarree hebben. De Beverwijkse gevangene Frans Hommes beschrijft: „Een varkenshok ruikt niet aangenaam, doch bij ons waren er voor de stank geen woorden te vinden. De latrine bestond uit een balk, met daaronder een kuil. Deze kuil werd ook wel gebruikt als strafmaatregel, waarbij de gestrafte in de kuil moest 'hinlegen und afstehen'. Verschonen was er niet bij, zodat de gestrafte gedoemd was in de vieze kleding te blijven rondlopen, hergeen de lucht in ons hutje nog meer vertroebelde.”

Juk

Wie zich de gramschap van de kampbewakers op de hals haalt, kan ook een andere straf krijgen. Berucht is een straf waarbij een gevangene een soort juk met twee zware kisten aan weerszijden op zijn rug gelegd krijgt. Die moet hij dan de heuvel af dragen en weer op, vergezeld door soldaten links en rechts die hem met dikke stokken slaan waar ze maar kunnen. Soms moeten twee man dit doen. Dit overkomt twee Amsterdammers, Jan van Laar en Willem Hulsebosch. Hun medegevangene Pieter Pouw Stegman beschrijft: „De straf bestond eruit, dat ze een grote bak met draagarmen voor en achter moesten dragen. Een voor en een achter, de bak was vol zand en loodzwaar. In loopas moesten zij met de bak de twintig meter hoge heuvel op, terwijl om de twee meter een soldaat stond met een polsdikke tak, waarmee ze de mannen sloegen waar ze hen

raken konden. Na afloop was van de takken slechts een bos vezels over. Ze hebben het overleefd.” Maar Stegman schrijft dat Hulsebosch kort na de oorlog al zou overlijden, een paar jaar later gevolgd door Van Laar.

Wie betrapt wordt op het stelen van een paar aardappelen van een van de omliggende akkers, moet een dag en een nacht in de sneeuw, kou en wind staan, zonder eten of drinken. Ook komen sommige ongelukkige 'dieven' in de martelkelders van de Gestapo terecht. Om nooit meer teruggezien te worden.

Hans en Grietje

Soms ontsnapt een gevangene. Twee Limburgers komen ver. Ze vermommen zich als man en vrouw en komen bijna tot de Nederlandse grens. Ze vallen door de mand als ze vlakbij huis iets te vroeg hun kleding uittrekken, waarna ze door Duitse inwoners van het gebied worden verdragen. Eenmaal terug op De Kippe, worden deze 'Hans en Grietje' - zoals ze door de kampbevolking worden genoemd - ongenadig gestraft. Gevangene Pieter Pouw Stegman beschrijft de straf die hen ten deel valt: „Dag en nacht moesten ze met hun gezicht tegen het prikkeldraad staan, daarbij af en toe tot bloedens toe afgeranseld.”

Een paar andere ontsnapte jongens komen ook niet ver. Groninger gijzelaar Van Olm kunnen. Soms moeten twee man dit doen. Dit overkomt twee Amsterdammers, Jan van Laar en Willem Hulsebosch. Hun medegevangene Pieter Pouw Stegman beschrijft: „De straf bestond eruit, dat ze een grote bak met draagarmen voor en achter moesten dragen. Een voor en een achter, de bak was vol zand en loodzwaar. In loopas moesten zij met de bak de twintig meter hoge heuvel op, terwijl om de twee meter een soldaat stond met een polsdikke tak, waarmee ze de mannen sloegen waar ze hen

Stegman maakt meer wreedheden mee. „Op een keer hadden enige Oekraïense vrijwilligers

(kampbewakers, red.) een geweer-kolf op een gevangene stukgeslagen. Dit vonden ze zo'n grap, dat het slachtoffer over een bank moest liggen terwijl een soldaat de gebroken geweer-kolf boven hen hield. Hiervan werd triomfantelijk een foto gemaakt als aandenken.”

En de dagelijkse wreedheden gaan maar door. Vaak zonder enige aanwijsbare reden worden gevangenen dagelijks gruwelijk mishandeld, terwijl de andere gevangenen worden gedwongen om toe te kijken. Stegman: „De reden van de bestraffing was nooit bekend. Zo was er een oude man van tegen de zestig die krijsde onder het slaan 'ich bescheisse mich!' Ze sloegen menigeen letterlijk de stront en urine uit het lichaam. Een man, een Drent, beet zijn kiezen op elkaar en gaf geen kik, hoe de moffen er ook op lossloegen. Met gebalde vuisten naast zijn lichaam vocht hij tegen zijn lijden. Tot hij in een laatste krachtsuiting een dierlijk gegrom uit zijn longen perste van machteloosheid. Dan zagen we zijn ogen wegdraaien en zeeg hij bewusteloos ineen. Het was gruwelijk waarnaar we gedwongen moesten kijken, maar tegelijkertijd gloeide een gevoel van trots in ons op. Dit was een Hollander! Hij liet de moffen zien dat Hollanders moed hadden.”

Liefdevol

En dóór gaat het met de straffen. „Ook een zekere De Wit uit Haarlem, door ons de waterbouwkundige ingenieur genaamd omdat hij vrijwillig leiding had gegeven bij het aanleggen van een waterleiding, is een held van ons. Hij viel plotseling in ongenade. Deze knaap is bont en blauw geslagen zonder dat deze nazi-sadisten er plezier aan beleefden. Hij onderging de rammeling zonder een kikk te geven! De moffen konden niet meer van vermoeidheid. Maar de ingenieur werd door ons liefderijk opgevangen en zo goed als mogelijk was verzorgd.”

De Groninger Rikkert Mulder maakte in 1969 deze foto's tijdens een bezoek van ex-gevangenen aan de kampen.